

Др Димо Вујовић

СПОР ОКО ПРОТЈЕРИВАЊА ЦРНОГОРСКОГ АГЕНТА ИЗ СКАДРА 1872.

Црногорска агенција у Скадру¹ постоји од 1863. године.² Њено отварање није било регулисано никаквим писаним документом, па ипак се активност црногорског агента несметано одвијала дуго низ година. Та активност је била од обостране користи, јер је омогућавала директни контакт Црне Горе и Турске и олакшавала рјешавање многих ситних и крупних проблема који су искрсавали на врло прометној и несигурној граници према

¹ У нашој литератури је одомаћено да се ова агенција назива конзулат, а агент конзул. У својој књизи „Међународни положај Црне Горе у XIX вијеку“ Илија Радосавовић чак каже да је прво основана агенција „и нешто касније конзулат“ (стр. 39). Он не каже када је ово уздицање агенције на степен конзулата извршено и у чему се састојало. Мени се чини да је црногорско представништво у Скадру најправилније звати агенција, како га називају и сви представници великих сила у Скадру за читаво вријеме његовог постојања (руски, француски, аустријски итд.). Осим тога, и књаз Никола свога представника назива агент. Тако се он назива и у црногорској штампи оног времена (неки од тих докумената биће цитирани у овом чланку). Вјероватно су се поједини аутори повели за Вацликом, који је у својим извјештајима из Скадра, вјероватно због своје таштине, а по угледу на представнике других држава у Скадру, себе називао конзулом, а агенцију конзулатом.

² У поменутој књизи Илија Радосавовић каже: „Рад овог консулата датира већ од 1855. године“ (стр. 31) Радосавовић се не позива на извор у вези са овом тврдњом. Осим тога он нам не каже како је ове, 1855. године, дошло до отварања овог „консулата“, ко је био први „консул“ итд. Наравно, он то није могао рећи јер те године ништа слично није постојало у Скадру. Један други аутор, Мило Вукчевић, у својој књизи „Црна Гора и Херцеговина уочи рата 1874—1876“ каже: „Од 1864. године налазио се у Скадру црногорски агент“ (стр. 16). Међутим, чињеница је да је црногорски агент у Скадру почео рад 1863. То се јасно види из неколико докумената која су ми при руци. Књаз Никола пише 23. IX (5. X) 1872. великом везиру између осталог следеће „Мој агент у Скадру будући је био од прије девет (подвукао Д. В. година признат као такав и приман од свих паша“. Јочин у свом извјештају Игњатијевићу од 23. октобра (4. нов.) 1872. каже: „Можда ће неко рећи да и раније није било тог агента и да се без њега пролазило. Да, то је тако, али зато до тог времена, тј. до 1863. (подвукао Д. В.), и били су непрестални ратови...“ Заступник француског конзула у Скадру, Крајевски, у извјештају министру спољних послова од 8. октобра 1872. каже да су генерални гувернери увијек „допуштали постојање

Албанији.³ Али њено постојање је за Црну Гору имало и један други, много већи значај. Наиме, она је била извјесна манифестација независности Црне Горе и доказ да ту независност *de facto* признаје и сама Porta. Осим тога, преко ње се одвијао и дипломатски саобраћај између Црне Горе и великих сила, које су све одреда имале своје представнике у Скадру. Због свега тога Црној Гори је било много стало до постојања ове агенције и њеног неметаног рада.

Од 1864. године црногорски агент у Скадру био је капетан Перо Пејовић. Он је низ година обављао своје функције без већих тешкоћа од стране турских власти. За вријеме одсутности, па чак и дуже, није га нико замјењивао, јер осим агента у агенцији није радио ниједан други чиновник. Тако је било и 1871/72. када је Пејовић, како се каже у неким документима, услед болести био одсутан скоро годину дана. После је одсуства, он се појавио у Скадру 22. септембра 1872. да поново преузме своје функције. Тих дана генерални гувернер, Шефкет-паша, био је отишао у Котор да поздравља аустријског надвојводу Алберта, па га је Пејовић посетио тек 28. септембра и предао му писмо којим га књаз Никола препоручује гувернеровој пажњи. Овај сусрет је био углавном куртоазан и није наговјештавао ништа од онога што ће се ускоро десити.⁴ У ствари, Шефкет-паша није био задовољан Пејовићевим доласком, због његових веза са албанским племенима, која су се тада бунила, као и због општег стања у црногорско-турским односима. Зато се заинтересовао за положај црногорског агента, па када у архиву није пронашао никакав документ на коме се заснива боравак овог агента у Скадру, тражио је од Порте одобрење да га удаљи из Скадра. Porta му је дала ово одобрење.⁵ Зато је неколико дана касније паша позвао Пејовића, предао му једно запечаћено писмо и рекао му да га лично, што прије, однесе на Цетиње, јер писмо садржи једно врло

у Скадру једне црногорске агенције, која је овдје формирана одмах после је успоставе мира, мада скадарска конвенција од 31. августа 1862. закључена са Црном Гором и потписана од сердара екрема Омер-паше не садржи ниједну одредбу која би овлашћивала књажевину да буде представљена у Албанији. Међутим, постојање *више од осам година* (подвукао Д. В.) обавезивало би да се ова агенција сматра као готов чин и потврђена од времена.“

³ У нашој историографији активност црногорског агента у Скадру уопште није обрађена. Нешто више простора овом проблему посветио је И. Радосавовић у већ поменутој књизи, гдје постоји одјељак „Црногорски консулат у Скадру“. Природно је било очекивати да аутор под таквим насловом нешто више каже. Али, на жалост, он то није урадио. Он нпр. уопште није поменуо догађај и спор о коме је ријеч у овом чланку. Осим тога, и у ономе што је рекао има пуно грешака.

⁴ Archives du Ministère des Affaires Etrangères, Turquie, Scutari (AMAЕ, T. S), 1872. fol. 511—516, Скадар 8 октобра 1872, М. Крајевски — министру спољних послова.

⁵ Мило Вукчевић; Црна Гора и Херцеговина уочи рата 1874—1876. Цетиње, 1950, стр. 16.

важно саопштење за књаза. Пејовић је изјавио да он не може напустити своје службено мјесто без књажевог одобрења и у исто вријеме је увјеравао пашу да ће писмо сигурно и без икаквог закашњења бити упућено књазу. Сјутрадан је Шефкет-паша позвао капетана Пејовића к себи и категорички му изјавио да висока Порта не жели више присуство једног црногорског агента у Скадру, зато га позива да одмах напусти Скадар и преда књазу писмо у коме га обавјештава о одлуци турске владе.

Пејовић је поново изјавио да он не може, без књажева наређења, на један прост усмени захтјев, напустити своје мјесто. На то му је Шефкет-паша обећао да ће му директно упутити једну ноту, којом ће га позвати да напусти Скадар, али је у исто вријеме захтијевао да му се врати писмо које је већ био предао за књаза, под изговором да га отвори и пошаље као отворено писмо.

Пејовић је у вези са овим био у сталном контакту са руским конзулом Иларионовим. По његовом савјету, пошто су узели копију, Пејовић је вратио тражено писмо Шефкет-паши, који му је затим дао једно писмо за књаза у незапечаћеној коверти.

Али и поред обећања паша није Пејовићу упутио никакво писмо, већ га је посредством једног официра позвао да најхитније напусти Скадар. На то је Пејовић одговорио да ако му генерални гувернер оспорава право да у Скадру борава као службено лице, остаје му право да у Скадру остане као обичан Црногорац. На то му је Шефкет-паша одговорио следеће:

„Ја сам вам предао једно писмо... молећи да га предате у руке Његове Свјетлости. Ово писмо се односи на ваш одлазак из Скадра.

Ви ми изјављујете да желите остати у Скадру у истом својству као сви остали Црногорци, али пошто је ваше присуство опасно ја вас молим да изволите отпутовати из Скадра, апсолутно данас. У противном, доведићете ме у жалосну ситуацију да прибјегнем другим средствима“.⁶

Чим му је Шефкет-паша поставио категорички захтјев да напусти Црну Гору, Пејовић је о насталој ситуацији обавијестио књаза Никољу следећим писмом: „Шефкет паша губернатор скадарски неће никако да призна агенцију књажевства црногорског у Скадру, како ће Ваше Височанство видјети из писма пашиног, које исти пише В. Височанству. Ја сам се данас разговарао подуго о томе са пашом, али он неће никако да постоји агенција овдје у Скадру Црногорска.

Паша мије и река, и два пут данас поручио да Скадар час приђе оставим, али ја то нећу чињети макар ме и главе стало док не добием Високи налог од Вашег Височанства.“⁷

⁶ АМАЕ, Т. S. 1877, фол. 511—516, Скадар, 8. октобра 1872, М. Крајевски — министру спољних послова.

⁷ Државни музеј на Цетињу, Никола I (ДМЦ, Н. I) 1872 Скадар, 21. септембра 1872, Кап. П. Пејовић — књазу Николи.

У исто вријеме Пејовић му је доставио и писмо Шефкет-паше, које је било датирано 2. октобра 1872. Пошто је потврдио пријем књажевог писма, предатог му од стране Пејовића, „којим ме извјештавате да се капетан Перо Пејовић враћа у Скадар у својству црногорског агента да преузме своје функције, које је био прекинуо усљед једне тешке болести, која га је удаљила од његове службе“, Шефкет-паша каже: „У одговору ја имам част да изјавим Вашој Свјетлости да пошто не могу признати својство агента г. Пејовићу, налазим се у мучној ситуацији да га не могу примити као таквог и због тога се он враћа у Црну Гору“.⁶

Књаз је био изненађен овом вијешћу и одмах 5. октобра протестовао је код великог везира због оваквог поступка скадарског гувернера: „Примио сам — каже књаз — од гувернера Скадра једно писмо којим ме његова екселенција информисе да она не може убудуће одобрити присуство једног црногорског агента у Скадру. Ова одлука, чији мотиви нијесу назначени, многа ме је зачудила, будући је мој агент у Скадру био од прије девет година признат као такав и приман од ових паша и будући је... служио за корисног посредника за наше односе“.⁹

У међувремену руски конзул у Скадру, Иларионов, предузео је извјесне кораке код Шефкет-паше да би спријечио један још тежи инцидент. Послије дуге дискусије он је успио да паша продужи рок Пејовићевог боравка у Скадру до 7. октобра, али је паша захтијевао да послѣје овог рока Пејовић мора апсолутно напустити Скадар. У исто вријеме руски конзул је о инциденту обавијестио свог колегу у Дубровнику и генерала Игњатијева у Цариграду.¹⁰

Али Пејовић није сачекао 7. октобар у Скадру, јер га је једним телеграмом од 5. октобра књаз позвао да се врати на Цетиње, што је овај урадио истог дана послѣје подне, одводећи са собом и два каваза агенције.¹¹

Шта је узрок протјеривању црногорског агента из Скадра? У разговорима са генералом Игњатијевом турске власти су као образложење свог поступка наводиле тврдњу да је црногорски агент непотребан и некористан у Скадру, јер он ствара интриге, изазива незадовољство у народу, доводи до неспоразума итд., те да због тога може само штетити односима Црне Горе и Турске.¹² Истина је да се П. Пејовић повезивао са извјесним главарима албанских племена, подстицајући их на отпор Турцима, везивање за Црну Гору и сл., те да је због тога био непожељан у Скадру. Али постојао је дубљи узрок оваквом поступку. Он је лежао у ставу

⁶ Исто, Скадар, 2. октобра 1872, Шефкет-паша — књазу Николи.

⁹ Исто, Цетиње, 23. IX (5. X) 1872, књаз Никола — великом везиру.

¹⁰ АМАЕ, Т. S. 1872, фол. 511—516, Скадар, 8. октобра 1872, Крајевски — министру спољних послова.

¹¹ Исто.

¹² ДМЦ, п. д. Азијатско одјељење — Јонину, бр. 2124, 21. VII 1873 (документе са руског превода Р. Јовановић).

ондашње цариградске владе и посебно ондашњег генералног гувернера у Скадру Шефкет-паше према Црној Гори и њеној независности. Протјеривањем црногорског агента из Скадра они су и на тај начин жељели да манифестују свој став да не признају независност Црне Горе, што је почетком те године једном већ било јавно манифестовано позивом Црној Гори да као турска провинција учествује на свјетској изложби у Бечу. Такав став је Шефкет-паша јавно износио скадарским конзулима говорећи „да Црна Гора може да сматра себе, у својој кући, за независну, али — он мисли — Порта не мора и неће да има тај поглед у својој кући.“¹³

Осим тога, ово је било вријеме врло велике затегнутости у црногорско-турским односима због многобројних инцидентата у околини Подгорице и Колашина, чија је кулминација био сукоб у Липову крајем септембра 1872. Овај је догађај, изгледа, послужио као непосредан повод протјеривању црногорског агента из Скадра. То је била у извјесном смислу одмазда према Црној Гори због липовског сукоба, која је још више заоштрила и погоршала црногорско-турске односе.

Овакав поступак турских власти према црногорском агенту у Скадру није само изненадио књаза Николу већ га је и дубоко увриједио због начина на који је све то урађено. Али много више него увреда самољубља књаза је погађало јавно негирање суверенитета и независности Црне Горе, што је овај акт управо и значао. Због тога је књаз придавао овом догађају изванредно велики значај, много већи него крупном оружаном сукобу у Липову код Колашина. „Због тога — писао је Јонин — књаз како ми изгледа оправдано даје већу важност посљедицама протјеривања агента из Скадра него посљедицама липовског сукоба. Ту не игра улогу само увреда самољубља већ и то што су протјеривањем тог агента прекинути сви непосредни односи са Турском, сви правилни, на међународном праву основани односи, те де факто независне земље, према свом главном и најопаснијем сусједу. Без тог агента, као што ми је књаз говорио, не може се објашњавати и преговарати са Турцима, а то је неопходно на сваком кораку“.¹⁴

Дакле, Црна Гора је жељела да као независна држава директно ступа у контакт са Турском. Као независна држава она није могла признати право турским властима да могу једноставно протјерати њеног агента из Скадра, као сваку другу личност. Зато је она у оној ситуацији покушала да бар са формалне стране сачува свој углед и суверенитет, што се огледа у чињеници да црногорски агент није хтио напустити Скадар на прости захтјев скадарског гувернера, већ то ради само на књажев опозив, који је баш и предузет да би се избјегла компромитација због насил-

¹³ М. Вукчевић, н. д., стр. 16.

¹⁴ ДМЦ, п. д. Јонин—Игњатијеу (приватно), 29. октобра (11. новембра) 1872.

ног протјеривања агента. На тој линији је био и својеврсни демант који се појавио у „Црногорцу“ од 14. октобра 1872, а који гласи: „Многе су новине донијеле вијест, да је влада турска „отјерала“ нашега агента из Скадра. Исте новине нијесу промишљале, кад су ту вијест донијеле, јер влада, иако је турска, није могла то учинити, ван кад би се ријешила на рат с Црном Гором. Уствари је толико истине, да је паша скадарски послатије боја липовскога, поручио нашем агенту, да остави Скадар, но агент наш није то учинио, до год није добио позив од своје владе, да дође на Цетиње. Међутим агент црногорски опет ће до који дан поћи на своју дужност у Скадар“. Дакле, циљ је био да се јавности ствар представи тако да Црна Гора има неоспорно право да држи свога агента у Скадру.

Због тога што питање црногорског агента у Скадру није схватио као неко ситно питање, већ као крупно питање манифестације црногорске независности и суверенитета, књаз Никола се трудио свим силама да се овај агент врати у Скадар. Тако схваћен, овај догађај је представљао озбиљну опасност за мир на црногорско-турским границама. Због тога је, природно, он скренуо на себе пажњу великих сила, а посебно Русије, која је неуморно радила да се овај инцидент ликвидира тако да црногорски интереси остану неопштећени.

Прије свега, наишао је на критику великих сила врло пруб и увредљив начин на који је црногорски агент протјеран из Скадра. Тако је француски конзул у Скадру, у једном врло опширном извјештају своме министру спољних послова, о овом догађају писао, да не оспоравајући право високе Порте и генералног гувернера Скадра да прима или не прима црногорског агента, ипак не може пропустити а да не критикује начин на који је то урадио Шефкет-паша, који је знао да постоји црногорски агент у Скадру. Због тога, сматра овај конзул, ако није хтио да трпи у Скадру овог агента, он је требао да предузме кораке код своје владе у Цариграду како би ова интервенисала код књаза да не шаље свог агента у Скадар. Овако се добија утисак да је он намјерно чекао да тај агент дође како би увриједио књаза.¹⁵

Такође и Јонин, руски конзул у Дубровнику, сматра да је овакав поступак увредљив за Црну Гору. Он мисли да је Шефкет-паша могао ту мјеру извршити и на љепши начин, а напротив он је то урадио на начин који највише погађа самољубље Црногораца и наглашава да је пашино писмо Пејовићу примјер грубости. Он подвлачи да такви поступци изазивају „велики револт у народу, који није навикао да подноси увреде, а да не одговара на њих“. „Црногорски агент у Скадру — каже даље Јонин — не налази се у том граду на основу било каквих уговора или акредитивних писама, већ се положај његов одређује писмима

¹⁵ АМАЕ, Т. S. 1872, фол. 511—516, Скадар, 8. октобра 1872, Крајевски — министру спољних послова.

између паше и књаза, али тим не мање он је био званични посредник између господара Црне Горе и скадарског гувернера који му се и писмима обраћао. Порта, одбијајући да признаје агента, не нарушава своје лично политичко право и отуда не чини поступке због којих се може захтијевати задовољење, али зато она чини крајње непријатељски израз свога презрења према књажевству, израз који сам имао част поменути, да је претворен у увреду због своје грубости на који начин је извршен. На крају, ако би Порта, чак да је и уговором до сада признавала агента, жељела да се од њега ослободи, она је могла да се претходно споразумије са књазом и постара се да уради да то не произведе у крајњој мјери тај утисак. Уопште, Шефкет-паша, садашњи гувернер Скадра, сасвим непристојно се односи према књазу и као доказ за то имам част да овим спроведем копију писма које је послао по Тефиг-беју. Ако Порта и не признаје независност Црне Горе, она треба да се односи према књазу као према господару земље која је од ње разграничена уз учешће Европе, а турски паша ипак би требало да зна то да књаза не може равнати са било којим њему потчињеним мудиром.¹⁶

Али много више него самољубље Црногораца и књаза Николе руску дипломатију је интересовао мир између Црне Горе и Турске па је предузела ове мјере да се мир очува. У постојању црногорског агента у Скадру руска дипломатија је видјела не само извјесну манифестацију црногорске независности него и један значајан инструмент мира, односно мирног рјешавања граничних сукоба. У затварању Црној Гори свих путева за директне и непосредне односе са Турском она је видјела и извјесне непогодности и тешкоће и за саму себе, јер би у том случају, осим покровитељства и опште заштите црногорских интереса, морала да преузме улогу преговарача између Црне Горе и Турске. Јонин сматра да би то било неповољно, јер би у том случају до извјесног степена примали на себе одговорност за црногорске поступке, као и за резултате преговора са Турском, који би се претварали за Црну Гору као званични и обавезни. Он сматра да се руска дипломатија не може у сваком случају обавезивати за правилност поступака Црне Горе, као ни то да Црна Гора руску дипломатију „безусловно слуша у појединостима, које би требале, прије свега, да припадају њеној иницијативи. За ту иницијативу би било неопходно да макар један агент црногорски буде у могућности да говори званично са Турском, нпр. у Скадру.“¹⁷ Ово Јониново мишљење је дијелио и Игњатијев.

Руси су се плашили да књаз, као одговор на протјеривање његовог агента из Скадра, не предузме неки корак који би могао угрозити мир. Због тога је Јонин одмах савјетовао књазу да треба обавезно сачувати мир. Књаз је прихватио руске савјете па је

¹⁶ ДМЦ, п. д. Јонин—Стремоухову, 1 (13) октобра 1872.

¹⁷ Исто, Јонин—Игњатијеву, бр. 201, 23. октобра (4. новембра) 1872.

био мирољубиво расположен.¹⁸ Он је изражавао наду да ће Пор-та схватити своју грешку и да га неће приморати да јој одговори на непријатељски начин, али ако се то не догоди, он је изјављивао Јонину да ће потпуно прекинути односе са Албанијом, са којом су због сталних инцидентата на граници ти односи били већ напола прекинути, и да ће, осим тога, прекинути за Турску саобраћај између Херцеговине и Албаније, који се одвија путем преко Бјелопавлићке равнице, а који је за Турску од необичне важности.¹⁹

Због свега тога руски посланик у Цариграду, Игњатијев, предузео је све мјере да се ово питање ријеши. Њему је помогао и француски амбасадор, који је био добио инструкцију од своје владе да се придружи напорима генерала Игњатијева, јер је француска влада учавала корисност постојања црногорског агента у Скадру ради успјешног рјешавања граничних спорова.²⁰ Књаз Никола је, преко Јонина, замолио генерала Игњатијева да поради код Порте да ова нареди Шефкет-паши, генералном гувернеру у Скадру, да изјави књазу да је протјеривање Пејовића из Скадра као црногорског агента услиједило због неспоразума и да он не жели да прими поново Пејовића, али да ће примити другу личност која буде одређена за агента.²¹ Игњатијев је у том смислу и предузео кораке па је успио да добије обећање од Порте да ће наредити скадарском гувернеру да пише књазу Николи да је протјеривање Пејовића било због неспоразума. О овоме је Јонин лично обавијестио књаза Николу и овај је био врло задовољан, јер он управо друго није ни тражио. Он је изјавио да ако Порта стварно изврши ово обећање, он ће урадити све што од њега зависи да односи између Црне Горе и Турске буду што бољи. Јонин сматра да ако Порта изврши обећање у вези са скадарским агентом, липовски сукоб се може сматрати окончаним.²²

Али послје неколико дана дошао је Јонину од Игњатијева телеграм у коме га овај обавјештава да је Порта одустала од свог обећања и да не жели да Шефкет-паши нареди да пише књазу, како је то раније обећала, али је изјавила да ако књаз пошаље свог агента у Скадар, без икакве претходне турске изјаве, овај ће бити добро примљен. Игњатијеву је речено да је Шефкет-паши наређено да повољно одговори на књажево писмо које ће му предати нови агент.²³ Јонин је овом вијешћу био изненађен, па

¹⁸ Исто, Јонин—Стремоухову, бр. 178, 24. септембра (6. октобра) 1872.

¹⁹ Исто, Исти — истоме, 1 (13) октобра 1872.

²⁰ АМАЕ, Т. S. 1872, фол. 526, Версај, 4. децембра 1872, Министарство спољних послова — конзулу у Скадар.

²¹ ДМЦ, п. д. Јонин—Стремоухову, бр. 210, 7/19. новембра 1872.

²² Исто, Јонин—Игњатијеву, бр. 182, 9/21. октобра 1872.

²³ Исто, Јонин—Игњатијеву, 29. октобра (11. новембра) 1872; Игњатијев—Јонину, бр. 1149, 4. новембра 1872; Јонин—Стремоухову бр. 210, 7/19. новембра 1872; ДМЦ Н I, Јонин—књазу Николи 6/18. новембра 1872. (на франц.).

је, с обзиром на то да је Порта више пута одустајала од својих обавеза, тражио од Игњатијева извјесна објашњења, како би књазу могао ствар што боље разјаснити. Он је питао да ли ће Порта стварно сматрати Црногорца кога књаз упути у Скадар за агента и да ли ће се сагласити да се књазу Николи да ма какав докуменат на коме би се именовање агента могло заснивати. Јонин сматра да без таквог документа Шефкет-паша, а затим и Порта, могу првом приликом рећи да је то обични Црногорац, који живи у Скадру, а не агент, коме је дозвољено да има кавазе и званично и писмено саобраћа са турским властима. Јонин даље каже да је одбијање да се прими црногорски агент у Скадру било учињено писменим путем, па се пита да ли ће Порта дати било какав писмени докуменат којим би се измијенила та одлука. Без тога — сматра Јонин — могуће је од Порте очекивати све, јер она може још једном да одустане од свог обећања. Пита се шта би било ако би тако упућен агент био одбијен и поново враћен на Цетиње. Зато не жели да књазу савјетује да иде на такав ризик без нових објашњења.²⁴

Игњатијев је у вези са овим питањима и бојазношћу Јониновом одговорио, поново подвлачећи да је Шефкет-паши наређено да повољно одговори на писмо које ће му књаз упутити по свом агенту.²⁵

На основу тога је Јонин писао књазу Николи и обавијестио га о новом ставу Порте, преносећи му мишљење Игњатијева да књаз треба да прихвати овако рјешење, које, истина, није без недостатака, али ипак пружа извјесну сатисфакцију књазу. То му исто савјетује и Јонин, јер ће се последице лакше рјешавати остали проблеми кад се овај скине с дневног реда, нарочито у вези са планираним састанком са Мустафа-Асим пашом (гувернером Босне).²⁶

У међувремену се у Скадру десио један инцидент који је могао да отежа рјешавање питања агента. Наиме, баш у току ових разговора капетан Перо Пејовић је послао у Скадар свога каваза, који је јавно, причао да је припремио кућу за капетана Пејовића, који треба да се врати у Скадар кроз два дана. Чувши

²⁴ Исто, Јонин—Игњатијеву, 29. октобра (11. новембра) 1872.

²⁵ Исто, Игњатијев—Јонину, бр. 1149, 4. новембра 1872.

²⁶ Исто, Н. I, Јонин—књазу Николи, 6/18. новембра 1872. (франц.) Јонин је писао књазу и 2/14. новембра једно приватно писмо у коме му савјетује да успостави добре односе са Турском. Савјетовао му је прије свега да искористи околност именовања Мустафа-Асим паше у Сарајеву, који иначе жели да посјети Црну Гору Јонин сматра да би овај сусрет требало свакако организовати па је савјетовао књазу да ступи директно у писмену везу са Мустафа-Асим пашом (исто).

за то, паша га је позвао и овај је пред њим све то поновио, због чега се паша увриједио и наљутио.²⁷

И поред Јонинових објашњења и увјеравања, књаз је према оваквом рјешавању проблема и даље задржао извјесну резерву, јер се плашио да Шефкет-паша једноставно не врати његовог агента и тако му припреми нову компромитацију. Зато је сматрао да је најпаметније да он прво пише Шефкет-паши у вези са питањем агента, па кад од њега добије позитиван одговор да ће примити његовог агента, да га тек онда пошаље у Скадар. Јонин је савјетовао књазу да не инсистира на овоме јер је Шефкет-паша слабо расположен према Црној Гори, а Порта је обавезна да рачуна са њим, с обзиром на несигурну ситуацију садашњег Министарства у Цариграду. Јонин се плаши да паша може да уопште не одговори на књажево писмо, као и да се успротиви наређењима великог везира, што би овога довело у тешку ситуацију, па би се на тај начин могло упропастити и оно што је већ до сада постигнуто, јер би требало отварати нове преговоре итд., што је врло тешко. „Не би ли било боље — каже Јонин — једноставно послати вашег агента са једним писмом као да ништа није било, јер је све већ аранжирано у овом смислу и Шефкет-паша неће моћи да га не прими. Сама чињеница повратка вашег агента биће једна јасна и комплетна сатисфакција, утолико више што ћете ви доказати Шефкет-паши да ви имате могућност да се споразумијете са Цариградом без и мимо њега. Ја вјерујем, Господаре, да ваше самољубље не би страдало од једне сличне солудије.“ Јонин даље наглашава да треба искористити моменат и ријешити спор, јер сјутра све може доћи у питање с обзиром на нестабилност владе у Цариграду.²⁸

Видећи да се књаз устеже да пошаље свог агента у Скадар само на основу руског саопштења да ће агент бити добро примљен и то да књаз жели да има некакав докуменат у рукама на основу кога би послао агента, Јонин је тражио неко друго рјешење. Зато је телеграфски питао Игњатијева да ли књаз може у писму које ће упутити по агенту рећи да га шаље по сагласности Порте о којој је био управо обавијештен.²⁹ Игњатијев се сагласио са Јониновим предлогом и о томе га обавијестио телеграмом,³⁰ а ускоро и писмом у коме поред осталог каже: „Књажев агент биће примљен у Скадру по ранијим основама. Као што сам вас упознао телеграфски, шаљући свога представника у Скадар

²⁷ Исто. У вези са овим Јонин је писао књазу: „У сваком случају ово је један жалостан инцидент, који може пружити Турцима повод за жалбе, које треба избјећи, тим прије ако су учињене због небазривости овакве врсте. Ако је кап. Перо послао овог кавазу прије времена и без разлога — учинио је слабо. Уосталом, није његово да изјављује по улици да ће се агент вратити, када то још није свршена ствар. Нарочито не треба рећи да ће то бити он који ће се вратити, јер то неће бити.“

²⁸ Исто, Јонин—књазу Николи, 10/22. новембра 1872. (франц.)

²⁹ Исто, п. д. Јонин—Игњатијеву, 13/25. новембра 1872.

³⁰ Исто, Јонин—Стремоухову, бр. 213, 14/26. новембра 1872.

књаз може, не помињући о нашем посредовању, ипак изјавити у свом писму Шефкет-паши да је он „извијештен“ о сагласности Порте да допусти боравак у Скадру црногорског агента. Генералном гувернеру је наређено да добро прими тог агента и ступи са њим у односе. На тај начин биће обновљени непосредни односи између Црне Горе и Турске и књаз Никола се може тиме користити у смислу својих интереса. Ја бих савјетовао Његовој Свјетлости да се задовољи тим резултатом и не жури за једнакошћу његовог агента са конзулима других држава и спољашњим обиљежјима његовог положаја.“³¹

Чим је примио од Игњатијева телеграм у горњем смислу, Јонин је истог момента, 13/25. новембра, пренио књазу Николи његов садржај, напомињући да писмо Шефкет-паши може почети нпр. следећом реченицом: „На основу споразума са В. Портом о коме сам управо обавијештен. . .“ итд. Овом приликом је Јонин још једном замолио књазу да прихвати овакво рјешење и да пошаље свог агента прије састанка са Мустафа-пашом, јер ће преговори са њим бити лакши и кориснији кад је једно питање одстрањено, јер му се може више тражити на другој страни.³²

Најзад је књаз прихватио предлоге Игњатијева и Јонина и пристао да пошаље свог агента у Скадар, одустајући од намјере да претходно добије некакав писмени документ који би му гарантовао позитиван пријем агента. Чим је из књажевог писма сазнао за овакву одлуку, Јонин му је изразио своје задовољство и одушевљење што је ова ствар свршена, јер ће књаз сада моћи директно да преговара са Турском о другим стварима, што је апсолутно потребно за успјех преговора. Јонин сматра да ће сада руска помоћ бити ефикаснија, јер ће имати на кога да се ослони и неће морати да се бави детаљима.³³

Пошто је проблем био овако ријешен, сада је требало пронаћи погодну личност за агента, јер Пејовић није више долазио у обзир. Књаз Никола се био одлучио за Марка Миљанова, па је замолио Јонина да руски конзул у Скадру, Иларионов, дискретно испита како би Марко Миљанов био примљен од Шефкет-паше. Јонин је пренио ову књажеву жељу Иларионову, али је одмах изнио своје мишљење „да име Марка Миљанова може дати повода Шефкет-паши да створи какве било тешкоће“, иначе је, према њему, у сваком другом погледу овај избор изванредан, не

³¹ Исто, Игњатијев—Јонину, бр. 1195 тајно, 17. новембра 1872.

³² Исто, Н. I, Јонин — књазу Николи, Дубровник 13/25. новембра 1872. (франц.) Јонин је савјетовао књазу да, приликом преговора са Мустафа-Асим пашом, сада када је питање агента у Скадру повољно ријешено, избјегава изношење оптужби и непријатна објашњења и утврђивање степена одговорности једне или друге стране у вези са последњим догађајима, јер је сада важно да се успоставе што бољи односи и отклоне узроци досадашњих сукоба (исто, Јонин—Стремоухову, бр. 213 14/26. новембра 1872.

³³ Исто, Јонин — књазу Николи, Дубровник 17/29. новембра 1872. (франц.)

само зато што је Марко Миљанов храбар и заслужан Црногорац већ и због тога што се „одликује часним карактером и ипак није лишен лукавства и мудрости“.³⁴

У међувремену је и Иларионов јавио из Скадра да би личност Марка Миљанова могла побудити неспоразум, особито код оних личности, као што је Шефкет-паша, које су непријатељски расположене према Црној Гори.

Такође је и Игњатијев јавио да би било незгодно да се за агента одреди М. Миљанов, с обзиром на то да би његова личност била непријатна Шефкет-паши.³⁵ Дакле, јасно је било да је Марко Миљанов неподесна личност за црногорског агента у Скадру.³⁶

На основу свега тога Јонин је писао књазу Николи да би „било крајње опасно послати Марка Миљанова и усуђујем се да вас молим да промијените ово постављење“.³⁷

У међувремену док су Руси пожуривали књазу Николу да пошаље што прије свог агента у Скадар, искрснуо је извјестан неспоразум који их је озбиљно забринуо, јер су се плашили нових компликација око враћања црногорског агента у Скадар. Наиме, у једном разговору са руским конзулом у Скадру, Иларионовим, Шефкет-паша је изјавио да он није добио никакво наређење од Порте да прими новог црногорског агента у Скадру. Плашећи се непријатног скандала, чим је ово сазнао Јонин је телеграмом тражио од Игњатијева објашњење, и у исто вријеме телеграфисао књазу Николи да за 2 или 3 дана задржи слање свог агента у Скадар, не објашњавајући му праве разлоге овог захтјева.³⁸ Чим је о овоме обавијестио Јонина и Иларионова. „Халил-Шериф паша — каже Игњатијев у упутству Иларионову — био је крајње зачуђен понашањем Шефкет-паше, које је он приписивао једино неком неспоразуму. Он ми је дао још једанпут сигурна увјеравања да ће црногорски агент бити примљен у Скадру и да је генералном гувернеру наређено да му укаже пријатељски пријем. Усљед мојих настојавања турски министар телеграфски је затражио објашњење од Шефкет-паше поводом његовог разговора са вама на дан бајрама.“³⁹

³⁴ Исто, п. д. Јонин—Игњатијеву, бр. 217, 20. новембра (2. децембра) 1872.

³⁵ Исто Игњатијев—Јонину бр. 1320, 23. XII 1872, тајно.

³⁶ Јонин је то много жалио: „За мене лично — писао је он — и за корист овог посла, веома је жао што М. Миљанов не може поћи у Скадар. Ово је изванредан, частан и паметан Црногорац, а другог сличног њему биће веома тешко наћи. Уопште, избор новог агента сигурно ће дати труда књазу“. (исто, Јонин—Игњатијеву, бр. 225, 27. новембра (9. децембра) 1872).

³⁷ Исто, Н. I, Јонин — књазу Николи, Дубровник 27. новембра (9. децембра) 1872 (франц.).

³⁸ Исто, п. д. Јонин—Стремоухову, бр. 222, 21. новембра (3. децембра) 1872. Игњатијева је о горњем обавијестио и Иларионов извјештајем бр. 135 од 20. новембра (исто).

³⁹ Исто, Игњатијев — Иларионову, бр. 1329, 23. XII 1872.

Књаз је о свему томе одмах обавијештен од Јонина, који га је молио да што прије упути свог агента, пошто су све тешкоће отклоњене, наравно, само да то не буде М. Миљанов.⁴⁰

Књаз је прихватио руско мишљење о незгодности да се М. Миљанов пошаље у Скадар, па је тражио неко ново рјешење. У међувремену је дошао на Цетиње и Јонин, па је и он помогао књазу у тражењу погодне личности. На крају су изабрали Рада Турова Пламенаца, онда команданта црмничког батаљона. Јонин је сматрао да је он погодна личност за ту дужност јер је миран човјек, а нужно је „послати у Скадар не толико паметног колико мирног човјека“.⁴¹ Али Раде Пламенац није хтио прихватити ову дужност, јер као један од најбогатијих Црмничана није хтио да напусти своје домаће послове. Зато га и Јонин убјеђивао да прими ту дужност, макар и за неколико мјесеци, нпр. до маја.⁴²

На крају је Пламенац пристао и отишао на нову дужност.⁴³ Тиме је био ликвидиран један озбиљан инцидент у црногорско-турским односима, који је у иначе наелектрисаној атмосфери могао довести до врло крупних посљедица.

⁴⁰ Исто, Н. I, Јонин—књазу Николи, Дубровник, 27. новембра (9. децембра) 1872 (Франц.).

⁴¹ Исто, п. д. Јонин—Игњатијеву, бр. 3, 13 (25) јануара 1873. Француски конзул у Скадру је о Р. Пламенцу писао да се за њега каже „да је карактера сасвим супротног интригантског духу који се приписује кап. Пејовићу“ (АМАЕ, Т. S. ф. 3—13, Скадар 5. јануара 1873). Аустријски конзул је о Пламенцу писао да ничим није дорастао своје претходнику, сем што је припадао угледној црногорској породици, јер се у политику није разумијевао и говорио је само српски (М. Вукчевић, н. д., стр. 17).

⁴² Исто.

⁴³ У својим мемоарима сердар Раде Пламенац овако описује то именовање: „Иза овога (један злочин у Црмници — Д. В.) позове ме књаз 5. децембра преко телеграфа да будем сјутра рано код њега на Цетиње. Ја сам пошао код књаза. Он ме распита о овоме за све, а на крсно име 6. дец. позва ме на свечану славу. Седми дец. позва ме књаз код себе и рече ми да је мене позва да ме пошаље за агента (консула) у Скадар. Ја му одговорим ако сам приморан да пођем ја морам поћ, ако је до моје добре воље да ја нећу поћ. Он ме је распита да му објасним зашто ја је бих пошао од моје добре воље“. Сердар му је одговорио да се плаши да га не протјерају као Петра Пејовића „а ја да онамо сад пођем на оно наше разваљено мјесто може и мене онако изхерат као и њега да се нико томе вјешт не учини. Он ми на то одговори „кад ти није од добре воље ја те нећу ни приморават на то“. Онда ја збогом и пођем у варош да се спреим пу куће у томе позове вој. Машо Врбица да ме испита за оно у Лимјане и у томе разговору долази код мене кабадаџија и каза ми да ми је књаз наредио да не полазим пуд дома. Иза тога скоро дође други кабадаџија и каза ми да ме позива Господар код себе. Ја онда пођем код књаза и он ми нареди да идем у Скадар за агента црногорског. Ја га запитам је ли то под морање од Вас. Он рече да јест, него да пођем у Финансију да примим тал. 200 да се са њима спреим и да путујем на одређено мјесто, и да му достављам званичне ствари преко вој. Пламенаца а суцке у Сенат. Ја онда пођем примим означену суму купим жамбаницу и друге ствари без којих нијесам могао поћ. На Ријеку код трговца Марка Боичићна позајмим јелек свратим код куће да се видим са чељадима па се онда упутим пуд Скадра на 20. дец. пристијем у Скадар и намјестим се да станујем у локанду“ (Историјски институт СРЦГ, библиотека, ф. 84).

Пламенац је стигао у Скадар 20. децембра (с.к.) и донио са собом књажево писмо за Шефкет-пашу и конзуле великих сила. Пламенац је прво посјетио руског конзула Иларионова да би се са њим договорио о посјети Шефкет-паши. Изгледа да и поред свих наређења из Цариграда паша није био најрасположенији према присуству званичног црногорског агента. Знајући то, Иларионов је савјетовао Пламенца да посјети пашу приватно код његове куће, јер се плаши да га неће примити званично. То је Пламенац и урадио и Шефкет-паша га је примио куртоазно-хладно.⁴⁴ Потом је Пламенац посјетио све стране конзуле у Скадру и предао им књажево писмо, којим их обавјештава о именовању Пламенца за црногорског агента у Скадру и моли их да му пруже потребну помоћ у обављању његових функција. Сви конзули су потврдили књазу пријем овог писма и обећали своју помоћ.⁴⁵

Шефкет-паша је, изгледа, црногорског агента третирао као приватно лице, а не као званичног представника Црне Горе. Сличан став је имао и његов наследник, који је тих дана дошао за генералног гувернера у Скадру. У таквој атмосфери Раде Пламенац је напустио Скадар, изјављујући да жели да види своју породицу. Овај одлазак је изазвао извјесну забуну и забринутост, нарочито код руских конзула у Скадру и Дубровнику и посланика у Цариграду. Иларионов је обавијестио Игњатијева да је овај Пламенчев одлазак из Скадра изазвао врло непријатан утисак и дао повода за разне претпоставке, па многи овај одлазак тумаче наређењем књаза Николе и непријатељским намјерама Црне Горе према Турској, доводећи то у везу са доласком миридитског капетана Коле на Цетиње.⁴⁶ Игњатијев је, без обзира на стварне узроке, окарактерисао овај одлазак као несвојевремен, па и ако је књаз био у праву да буде незадовољан Пламенчевим пријемом у Скадру и односом турских власти према њему, он није смио хитати са његовим опозивом, јер се очекује долазак новог гувернера у Скадар, који ће вјероватно бити љубазнији од претходног.⁴⁷ Осим тога, Игњатијев је указивао да би Пламенчево опозивање послужило свим непријатељима постојања црногорског агента у Скадру као доказ њихових тврдњи да је тај агент непотребан, што ни у ком случају не треба допустити. Он упорно образлаже корисност постојања овог агента ради рјешавања граничних сукоба и одбацивања неправедних турских жалби на Цр-

⁴⁴ Исто. „Казаше ми послјед — пише Пламенац — да је река генерал конзул аустријски валији: „дошао је овдје агент црногорски“, а он да му је одговорио „може овдје доћ да живи поштено ко хоће а ја не знам за тај његов долазак.“

⁴⁵ ДМЦ, Н. I, француски конзул 5. јануара, аустријски 7, црногорски 8. италијански без датума.

⁴⁶ Исто, п. д. Игњатијев—Јонину, бр. 278, 31. марта 1873.

⁴⁷ Исто.

ну Гору.⁴⁸ Зато је инсистирао свим силама да се овај агент што прије врати на овоју дужност. Јонин је ово мишљење Игњатијева пренио књазу Николи,⁴⁹ па се Пламенац ускоро вратио у Скадар и продужио, са више или мање тешкоћа, да врши своју дужност.

⁴⁸ Исто, Азијатско одјељење — Јонину, бр. 2124 21. VII 1873. Игњатијева је 27. V 1873. између осталог писао: „Министарству је познато да је последице удаљавања г. Пејовића од стране Шефкет-паше императорско посланство доста настојало да би склонило Порту да допусти боравак црногорског агента у Скадру. Сагласно изјави књ. Николе ми смо настојали да докажемо неопходност присуства црногорског агента у том граду ради објашњавања пограничних односа и ради предупредивања тешкоћа које су могле изнићи. Турци су упорно оспоравали тај положај, тврдећи да је боравак агента у Скадру некористан, да он ствара интриге, покрете у становништву и неспоразуме и да може штетити исправним односима са књажевством. Ми смо успјели убједити Порту да се сагласно са захтјевом књаза Николе само последице дугих преговора и благодарећи смјени бившег великог везира Митхад-паше. Опозивањем свога новог агента г. Рада Пламенца књаз би уништио резултате наших настојања и доказао да су Турци у ствари били у праву и да присуство црногорског агента у Скадру није изазвано потребом, као што су то тврдили Митхад, Шефкет и Халил-Шериф паша. Да се одсуство Пламенчево продужило Турци не би пропустили да се користе том околношћу да се успротиве његовом повратку или назначењу другог агента, пребацујући при том сву одговорност на књаза Николу за прекидање постојећег факта несвојевременим удаљењем свога повјереника из Скадра. Вашем превасходитељству је познато да боравак представника црногорског књаза у предјелима турским никад није било признато никаквим међународним актом. Оно се допушта само због уважања према Црној Гори, а сада је уважање према њој веома сумњиво и тешко. Агент књажев се не користи никаквим посебним привилегијама које припадају конзулима. Он може добити утицај једино својим личним особинама и умјешношћу саобраћања са Турцима. Сасвим је природно што његово присуство у Скадру не може бити пријатно мјесним властима и да се они неће благонаклоно односити према њему. Хладан пријем који је Мустафа паша указивао Раду Пламенцу не треба да чуди књаза Николу, особито последице непријатних преговора изазваних због удаљавања Пејовића. Ако књаз буде сматрао хладноћу која се од стране Турака указује његовом представнику увредљивом за себе и довољним поводом за опозивање свог представника, то одговара и жељи Турака, а особито мјесних власти, и тиме ће се даљи боравак црногорског агента у Скадру учинити потпуно немогућим. По моме мишљењу, та хладноћа никако се не тиче достојанства и части Црне Горе. Агент треба да умјери, не гледајући на нерасположење Турака, да постави себе на чврсто тле и да предупреди стварно увреду са свих страна. Он не треба да трпи... што Турке треба сада приучити на боравак црногорског агента, доказивши им деликатним начином сву неопходност и корист тог боравка. Циљ пак његовог боравка у Скадру састоји се у рјешавању сукоба који се догађају на граници и у одбацивању повода за неоправдане жалбе Турака на књажевску владу, које могу изазвати опасне последице за Црну Гору. Ради више јасности сматрам да је корисно да поновим овдје мисао коју сам више пута изјављивао у преписци са Министарством и у упутствима мојим конзулима у Турској да се треба још задовољавати постојећим стањем и настојати да се из њега извуку могуће користи, а не тражити немогуће промјене и побољшање.“

⁴⁹ Исто, Н. I, Јонин—књазу Николи, 9/21, априла 1872. (франц.).

R É S U M É

Dr Dimo Vujović

DIFFÉREND CONCERNANT L'EXPLUSION DE L'AGENT MONTÉ-
NÉGRIN DE SCUTARI EN 1872

Le Monténégro a eu son agent à Scutari depuis 1872. Cela signifie objectivement que la Porte reconnaissait son indépendance d'Etat. Après le conflit à Lipovo, près Kolašin, vers la fin septembre 1872, le gouverneur de Scutari Chefket-pacha avait décidé d'expulser de Scutari l'agent-capitaine Pero Pejović. Il soulignait que Pejović entretenait des relations avec les chefs des tribus albanaises au préjudice des relations normales entre Monténégro et la Turquie. En réalité, la Porte par cette expulsion de l'agent a voulu priver le Monténégro d'une telle reconnaissance de son indépendance. L'agent expulsé, ne s'est rendu au Monténégro qu'à l'appel du prince. Grâce à l'engagement des consuls russes à Scutari et à Cetinje et à l'ambassadeur Ignjatijev à Constantinople, ainsi qu'à l'appui de l'ambassadeur français, le gouvernement de Scutari donna enfin son consentement d'agréer un autre agent. Autrement, le prince Nikola était sur le point de rendre impossible la communication entre l'Albanie et l'Herzégovine à travers Bjelopavlići. La diplomatie russe tenait surtout que de fréquentes questions contentieuses sur la frontière turco-monténégrine soient résolues d'une façon pacifique en présence d'un agent monténégrin. Quoique sans garanties par écrit de la part de la Turquie que la reconnaissance et les conditions de travail normal seront assurées au représentant du Monténégro, le prince Nikola a trouvé nécessaire d'envoyer un autre agent. Cette décision a été certainement prise sous l'influence des diplomates russes. De Scutari on a fait savoir que Marko Miljanov, que le prince a voulu envoyer, y était indésirable. Ce n'est qu'à la seconde moitié de décembre qu'arriva à Scutari Rade Turov Plamenac qui a dû se rendre une fois au Monténégro à cause des rapports du pacha scutarin à son égard comme envers une personne privée, mais bientôt il assumait la fonction d'agent qu'il exerçait avec bien des difficultés.